

В. Паламарчук

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ
імені Григорія Сковороди»

ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ НАДІЙНОСТІ У СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЙ ІНФОРМАЦІЙНО-ЕМОЦІЙНОГО СТРЕСУ

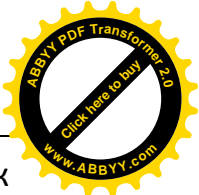
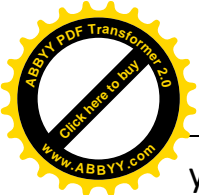
У статті розглянуто і теоретично обґрунтовано проблему емоційної стійкості як фактора формування інструментально-виконавської надійності у майбутнього фахівця. Приділено особливу увагу вивченню цього питання у практичній діяльності студентів музичних факультетів, оскільки отримані наслідки можуть збагатити новим змістовим наповненням теорію і методика формування їх виконавської надійності.

Ключові слова: емоційна стійкість, результативна діяльність, стрес, інструментально-виконавська надійність, психологічна напруга, інформаційний стрес, стрес-фактори, емоції.

Постановка проблеми. В умовах підвищеної психологічної напруги, яка виникає під час концертних виступів, емоційна стійкість інструменталістів становить основу їх виконавської надійності. У таких емоціогенних ситуаціях підвищується активація фізіологічних і психологічних функцій, а завдяки емоційній стійкості створюється зворотна емоційна напруга, що збільшує швидкість і точність відтворення інформації [4; 5].

Аналіз актуальних досліджень. Деякі автори у психолого-педагогічній літературі стверджували, що критерієм в оцінці емоційної стійкості повинна бути результативність діяльності в напружених умовах (Л. Аболін, Ю. Кулюткін, О. Чебикін та інші). Наприклад, Л. Аболін єдиним інтегративним критерієм емоційної стійкості визначив результат, який характеризується успішністю досягнення поставленої індивідами мети [2]. На такій основі головним критерієм емоційної стійкості суб'єктів вважається надійність відтворення професійних умінь і навичок, оскільки тут увага приділяється змінам якості діяльності в бік покращання або погіршення. При цьому можуть ураховуватися різноманітні просторово-часові ознаки дій: швидкість, точність, ритм, частота тощо [2; 5].

У науково-методичній та музикознавчій літературі зазначені компоненти досліджувалися окремо від емоційної стійкості інструменталіста або в тісному зв'язку із загальними проблемами їх виконавської діяльності (О. Алексєєв, Й. Гофман, М. Давидов, Л. Маккіннон, К. Мартінсен). У першому випадку простежується складність у виявленні залежності між вищевказаними компонентами і результатами діяльності в екстремальних

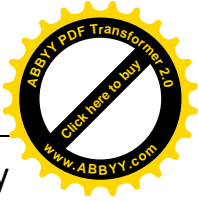
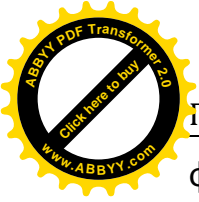
умовах. У другому – всі компоненти розглядаються насамперед як характеристики рівня загальної майстерності музикантів.

Виклад основного матеріалу. Інструментальна творчість, у якій втілено віковичний життєвий досвід народу, його мудрість, красу, погляди на різноманітні явища природи, традиційно є обов'язковим компонентом навчання й виховання підростаючих поколінь. Видатні мислителі та просвітителі різних часів розвитку українського суспільства надавали вагомому значення інструменту у передачі нащадкам культурних, моральних, етичних та естетичних цінностей (М. Лисенко, Г. Сковорода, К. Стеценко, В. Сухомлинський та інші). Саме тому у період відродження національної духовності досить гостро постала проблема формування виконавської надійності у майбутніх фахівців.

Цей феномен науковці музичної дидактики трактують не як природжена, а набута інтегральна властивість індивіда, що забезпечує безпомилкове відтворення творів за будь-яких умов (Л. Котова, Ю. Цагареллі, Д. Юник та інші). До основних ознак виконавської надійності музикантів-інструменталістів віднесено:

- стабільність безпомилкового відтворення засвоєного музичного матеріалу під час репетиційних програвань музичних творів чи прилюдних виступів;
- безвідмовність роботи емоційної, слухової, інтелектуальної та моторної сфер особистості у звичних та емоціогенних умовах протягом необхідного часу;
- безупинне виконання регулятивних функцій музично-виконавської діяльності; наявність такої сили мотивації, яка відображає бажання та внутрішнє вольове прагнення до успішності виконання поставлених завдань;
- раптову мобілізацію резервних сил організму на створення емоційної стійкості як напередодні виступу, так і під час гри перед аудиторією [6].

Досить часто дослідження проводяться тільки у площині інструментальної підготовки музикантів, але й тут залишилися поза увагою науковців питання залежності надійності виступу виконавців від впливу на них інформаційного й емоційного стресу. Ця обставина вимагає ретельного вивчення стану означеної проблеми в теорії та методиці підготовки

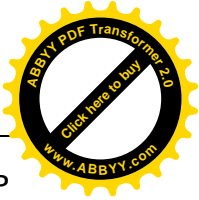
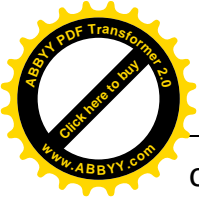

фахівців, оскільки аналіз вищезазначених ознак досліджуваного феномену засвідчує, що інструментальна надійність прямо залежить від емоційної сфери особистості. Завдяки цій сфері регулюється адаптаційна поведінка суб'єктів, від якої залежить успішність їх діяльності.

Звичайно, виступи інструменталістів перед добірною аудиторією за своєю напругою прирівнюються до екстремальних ситуацій, оскільки можуть викликати гостру форму вираження високого рівня інтенсивності емоцій, яка психологічною наукою ототожнюється зі станом афекту. Афект (від лат. *affectus* – «душевне хвилювання») – це «...стрімкий і бурхливий емоційний процес вибухового характеру, який може надати не підкорену свідомому вольовому контролю розрядку в дії» [4, 173]. На думку Р. Немова, афект є результатом дії чи вчинку, що відображає особистісне емоційне забарвлення в аспекті оцінки скоєного. За його переконанням, афекту властиві такі психологічні особливості, як: бурхливість зовнішнього прояву емоційного хвилювання; відносна короткочасність проходження емоційної реакції; беззвітність і різка відображеність біфузного характеру емоційного стану особистості.

У теорії й методиці навчання музики гостру форму вираження високого рівня інтенсивності емоцій досить часто пов'язують з дією психологічного стресу (М. Азавашвілі, З. Анікеєва, В. Антонюк, І. Герсамія, Н. Гребенюк та інші). Натомість, у працях деяких науковців доведено позитивний і негативний вплив такого стресу на діяльність суб'єктів (Л. Аболін, О. Дашкевич, Т. Землякова, Е. Носенко, І. Пацявічус, І. Переверзева, Г. Сельє та ін.). Згідно з їхніми дослідженнями, найвища результативність роботи досягається не за відсутності стресу чи його мінімальної інтенсивності, а в оптимальній зоні, яка є індивідуальною.

Поведінка суб'єктів у стресових умовах значно залежить від типу нервової системи, сили й слабкості їх нервових процесів. Таке співвідношення й визначає форму проходження стресу – евстрес чи дистрес. Евстрес справляє позитивний, мобілізуючий вплив на життєдіяльність організму, а дистрес, навпаки, – негативний, гальмуючий (А. Тимченко). Розрізняють два види психологічного стресу: інформаційний і емоційний. Інформаційний стрес виникає в ситуації інтелектуальних перевантажень за таких умов: непосильність розв'язання завдань;

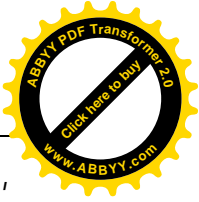
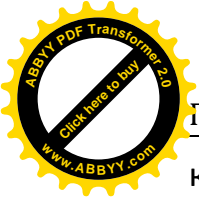
обмеженість часовим лімітом під час ухвалення важливих рішень; наявність високого ступеня відповідальності за наслідки прийнятих рішень (Л. Китаєв-Смик).

Низька якість знань, умінь чи навичок створює «дефіцит» інформації, який також спричиняє появу інформаційного стресу. У кінці ХХ – на початку ХХІ століть психологічна наука поповнилася експериментальними даними про те, що стереотипні навички в оптимальній зоні стресових ситуацій виконуються ще швидше і більш автоматизовано, ніж слабо натреновані. Відтворення останніх за таких самих умов перебуває під загрозою й вимагає контролю з боку активної довільної уваги. Фахівцям високого рівня знань, умінь і навичок властивий стенічний вплив емоцій на їх особистість під час дії оптимальної сили стресової ситуації, середнього – хвилювання та тривога, а низького – надмірна емоційна напруга (М. Дьяченко).

Для музичної дидактики поняття «інформаційний стрес» є новим і майже зовсім не вивченим. Хоча, здогадки про інформаційний стрес і його вплив на процес діяльності інструменталістів простежуються в літературних джерелах з теорії та методики навчання музики, де надійність у концертному виступі пов'язується з якістю підготовки до нього (О. Алексєєв, Л. Баренбойм, І. Герсамія, Й. Гофман, Н. Гребенюк, І. Левідов, Ю. Цагареллі, Г. Ципін тощо).

За переконанням зазначених авторів, на сцену необхідно виходити лише з «чистою» совістю, яка буває у випадках упевненості музикантів у високій якості засвоєння матеріалу і за наявності того, що під час роботи над ним усе почуто, продумано, подолано технічні труднощі. Саме недостатню професійну готовність до виступу В. Касімов розглядав як один із факторів дезорганізації сценічної діяльності музикантів-інструменталістів.

Максимально наблизилися до цієї проблеми Л. Котова та Д. Юник. Вивчаючи питання виконавської надійності музикантів-інструменталістів, вони розглядали складність розв'язання завдань як один із факторів впливу на досліджуваний феномен і дійшли висновку про те, що: 1) чим більшу кількість розрізнених елементів має виконавська дія, тим складнішим стає завдання; 2) точність розпізнання ледь помітної різниці, навіть одного складового елемента такої дії викликає більше зусиль виконавців для її відтворення; 3) часовий ліміт ускладнює завдання

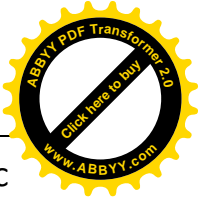
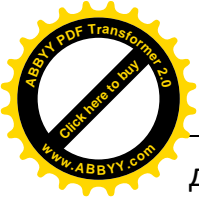

координації виконавських дій чи її елементів; 4) опосередковані, абстрактні й складні розумові операції утруднюють завдання.

Емоційний стрес – це своєрідна форма відображення суб'єктом складної, визначальної для нього ситуації (В. Генковська). Л. Китаєв-Смик охарактеризував цю ситуацію як зовнішній вплив на суб'єктів, який незалежно від своїх різноманітних особливостей викликає комплекс негативних емоцій, що знижують оперативні можливості короткочасної пам'яті або прямо чи побічно послаблюють загальний опір організму. Уперше досить ґрунтовну теорію емоційного стресу розробив Г. Сельє, за нею реакція організму на «несприятливі впливи» подразників (стрес-факторів) розчленовується на три таких стадії: перша стадія – тривога, за якої мобілізуються адаптаційні можливості організму для відповідного опору діючому стрес-фактору; друга стадія – резистентність, під час якої збалансовано використовуються резерви організму для такого опору (за умови відповідності дії стресора можливостям адаптації особистості організм чинить йому опір і зникають ознаки тривоги); третя стадія – виснаження енергетичних ресурсів за адаптованої нормальної діяльності організму в умовах підвищеної вимогливості або за тривалої дії сильних подразників, коли запаси адаптаційної енергії виснажуються і тривога виникає знову.

У сучасних психологічних дослідженнях до змісту поняття «емоційний стрес» включаються первинні емоційні реакції, які виникають через критичні психологічні впливи; емоційно-психічні симптоми, що викликаються фізичними пошкодженнями; афективні реакції при стресі та їх фізіологічні механізми (Л. Китаєв-Смик). Його мікроструктуру становлять: дистанційно-викликаюча загроза; сприймання такої загрози та її емоційне переживання; фізіологічні наслідки переживання сприйнятої загрози (А. Тимченко).

Поняття «емоційний стрес», як і «інформаційний», – для теорії та методики вокальної підготовки фахівців є досить новим і майже не вивченим. Лише у працях В. Антонюк, Н. Ахмедходжаєвої, Л. Марковець, В. Прокоп'єва згадуються ці поняття і вказуються деякі особливості їх впливу на співацький процес. Зрештою, найбільше уваги специфіці дії емоційного стресу на процес музичної діяльності виконавців під час дослідження інструментально-виконавської надійності майбутніх учителів музики приділила Л. Котова. На її думку, під час формування

досліджуваного феномену необхідно враховувати те, що: 1) під час прилюдних виступів зовнішні подразники стають емоціогенними лише в тому випадку, коли набувають функції сигналів, важливих для самих виконавців; 2) інтенсивність впливу та раптовість виникнення зовнішніх стресорів у процесі концертного виступу визначають силу емоціогенної ситуації; 3) мінімальний вплив стрес-факторів та поступове збільшення їх інтенсивності й часу дії до порогової величини сприяють підвищенню результативності діяльності; 4) надмірна сила дії подразників перевершує оптимум чуттєвості, знижує виконавську надійність і призводить до дезорганізації техніко-тактичних дій; 5) неодноразове повторення одного й того самого стрес-фактора може підвищити порогову чуттєвість виконавців і зменшити його емоційне значення.

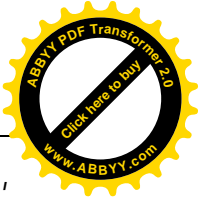
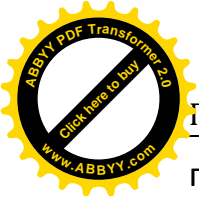
У теорії та методиці навчання музики існує думка про те, що виникненню стресової ситуації під час концертного виступу може сприяти поява навіть одного з нижчезазначених стресорів: стресори невдачі попередніх виступів; стресори, що спричиняють відчуття страху; стресори відвернення уваги від програми техніко-тактичних дій; стресори боротьби під час участі в олімпіадах, фестивалях та конкурсах; стресори темпу або швидкості під час виконання віртуозних творів чи пасажів; стресори, які породжують розумову чи фізичну втому або ту й іншу разом [6]. Підтвердження цієї позиції простежується в теорії та методиці вокальної підготовки фахівців. Зокрема, доведено, що незалежно від розмаїття стрес-факторів поява будь-якого з них призводить до виникнення страху, який паралізує їх співочу функцію (І. Колодуб).

Висновки. Узагальнюючи вищевикладену інформацію щодо залежності виконавської надійності майбутніх учителів музики від впливу інформаційного та емоційного стресу, можемо зазначити:

1. На сьогодні в науковому педагогічному доробку інструменталістів, хоча окремо й не розглядаються поняття «інформаційний» та «емоційний» стрес, все ж таки є певні здогадки щодо його впливу на сценічне самопочуття виконавців.

2. Поза увагою фахівців з музичної дидактики залишилися питання регуляції інтенсивності інформаційного та емоційного стресу до оптимальної сили, за якої досягатиметься найвища виконавська надійність.

3. Убачаємо за доцільне приділити особливу увагу вивченню цього

питання у практичній діяльності студентів музичних факультетів, оскільки, на нашу думку, одержані наслідки можуть збагатити новим змістовим наповненням теорію і методику формування їх виконавської надійності.

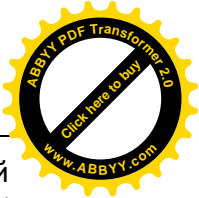
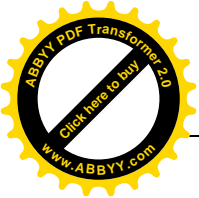
4. Результативність виконання діяльності у процесі впливу на особистість стрес-факторів визначається рівнем складності поставлених завдань. Ускладнення завдань у режимі безперервної діяльності створює негативну психологічну напругу, а вона передусім позначається на злагодженості дій моторної сфери.

5. Музична педагогіка має певні напрацювання щодо поліпшення самопочуття індивідів у стресових умовах. Проте відсутність чіткого розуміння сутності емоційної стійкості інструменталістів та сучасної науково-психологічної методології в дослідженнях не давало змоги всебічно вирішити завдання, пов'язані з формуванням інструментально-виконавської надійності у майбутніх учителів музики.

6. Виконавська діяльність інструменталістів потребує науково обґрунтованої методики цілеспрямованого формування надійності гри на естраді, оскільки сучасна музична педагогіка невичерпно використовує інформацію щодо дії таких факторів: емоційної збудливості, особливостей нервової системи, соціально-психологічних властивостей особистості, емоціогенності умов, рівня складності завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аболин Л. М. О соотношении психологических и психофизиологических корреляторов эмоциональной устойчивости спортсменов / Аболин Л. М. // Вопросы психологии. – 2004. – № 3 – С. 156–169.
2. Аболин Л. М. Психологические механизмы эмоциональной устойчивости человека / Аболин Л. М. – Казань : Изд-во Казанск. ун-та, 2007. – 262 с.
3. Алексеев А. Д. Музыкальное исполнительство и его время: К новым рубежам науки о музыкальном исполнительском искусстве / Алексеев А. Д. // Современные проблемы музыкально-исполнительского искусства
4. Белякова В. В. Музыкальное исполнительство как вид художественно-творческой деятельности / Белякова В. В. – Казань : Изд-во Казанск. ун-та, 2005. – 123 с
5. Борисова М. Н. Некоторые проблемы психофизиологии индивидуальных различий / Борисова М. Н., Гуревич К. М., Ольшанникова А. Е. й др. // Вопросы психологии. – 2006. – № 5. – С. 19–36.
6. Морган У. П. Ситуативная тревога и результативность деятельности / Морган У. П., Зликсон К. А. // Вопросы психологии. – 2000. – № 3. – С. 155–161.
7. Мороз М. Г. Изменение показателей ТЗГ й ЗЗГ у студентов с состоянием беспокойства-тревоги в процессе экзамена / Мороз М. Г., Вязовцев Н. В. // Проблемы лиц умственного труда. – М. : Педагогика, 2003. – Вып. 6. – С. 38–48.
8. Назаров И. Т. Основы музыкально-исполнительской техники и методы ее совершенствования / Назаров И. Т. – Л. : Музыка, 2006. – 131 с.

9. Неженцев Ю. И. Психологические условия повышения творческой активности личности в сложных ситуациях: (на материале иностранного языка) / Неженцев Ю. И. – К., 2008. – 196 с.

10. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры / Нейгауз Г. Г. – М. : Музыка, 2007. – 310 с.

РЕЗЮМЕ

В. Паламарчук. Формирование инструментально-исполнительской надежности у студентов в контексте теорий информационно-эмоционального стресса.

В статье рассмотрено и теоретически обосновано проблему эмоциональной стойкости как фактора формирования инструментально-исполнительской надежности у будущего специалиста. Уделено особое внимание изучению этого вопроса в практической деятельности студентов музыкальных факультетов, поскольку полученные последствия могут обогатить новым смысловым наполнением теорию и методику формирования их исполнительской надежности.

Ключевые слова: эмоциональная стойкость, результативная деятельность, стресс, инструментально-исполнительская надежность, психологическое напряжение, информационный стресс, стрессовые факторы, эмоции.

SUMMARY

V. Palamarchuk. Forming of instrumental-carrying out reliability of students is in the context of theories of informatively emotional stress.

In the article it is considered and in theory grounded problem of emotional firmness as a factor of forming of instrumental-carrying out reliability of future specialist. The special attention is spared to the study of this question in practical activity of students of musical faculties, as the got consequences can enrich the new semantic fillings a theory and method of forming of them carrying out reliability.

Key words: emotional firmness, effective activity, stress, instrumental-carrying out reliability, psychological tension, informative stress, stress factors, emotions.

УДК :[378.011.3–051:54]:004

О. Г. Полупаненко

Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОМФОРТ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХІМІЇ ПІД ЧАС ВЗАЄМОДІЇ «ВИКЛАДАЧ–КОМП'ЮТЕР–СТУДЕНТ»

У статті розкрито психологічні вимоги до створення комфортної взаємодії «викладач–комп'ютер–студент» і забезпечення оптимальної психологічної бази для позитивних змін у пізнавальній та мотиваційній сферах студентів під час використання комп'ютерних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів хімії.

Ключові слова: комфорт, психологічний комфорт, учителі хімії, комп'ютерні технології, комп'ютер, педагогічна взаємодія, професійна підготовка.

Актуальність статті обумовлена поширенням наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття комп'ютерного навчання. Це спричинило появу великої кількості навчальних програм і систем, а також освітніх середовищ.